

Falkängens arbetarbostäder

Kulturhistorisk bedömning och värdering



Hönsäter 5:65-72, Österplana sn
Götene kn, Västergötland

Robin Gullbrandsson
Byggnadsvårdsrapport 2020:3



Västergötlands
museum

Falkängens arbetarbostäder

Kulturhistorisk bedömning och värdering

Hönsäter 5:65-72, Österplana sn
Götene kn, Västergötland

Robin Gullbrandsson
Byggnadsvårdsrapport 2020:3



Rapport och foto: Robin Gullbrandsson
Grafisk mall: Robin Gullbrandsson

Västergötlands museum, Box 253, 532 23 Skara
Tel: 0511-260 00
E-post: info@vgmuseum.se
www.vastergotlandsmuseum.se

© Västergötlands museum 2020

Innehåll

Bakgrund	5
Historik	6
Miljö	10
Arbetarbostäder	12
Sammanfattning med antikvariska rekommendationer	34
Referenser	35
Administrativa uppgifter	35

Bilaga

Uppmättningsritningar, Bo Frostemark, 1982.



E 408615

N 6499243

1:5 767

Tänk på att gränserna i kartan inte alltid stämmer överens med verkligheten och de är inte juridiskt gällande. © Lantmäteriet

Koordinatsystem SWEREF 99 TM





Falkängens bruksgata från väster.

Bakgrund

Falkängens arbetarbostäder för anställda vid cementindustrin i Hällekis (nedlagd 1978) utgör en sammanhållen kulturmiljö av stor betydelse för Kinnekulle. Miljön är uppmärksammas i Götene kommuns kulturmiljöhistoriska inventering 1977 och ligger i riksintresseområde för kulturmiljövården (R 11, Kinnekulle). Från 1976 har området varit i Götene kommuns ägo i egenskap av kulturhistoriskt värdefull miljö och besöksmål. Under 1980- och 90-talen har byggnaderna varsamt rustats upp som hantverksby och vandrarhem i samråd med länsmuseum. 2018 började kommunen diskutera en försäljning av Falkängen. I syfte att säkerställa miljöns kulturvärden inför eventuell försäljning så väckte länsmuseum på nytt den gamla frågan om byggnadsminnesförklaring. Götene kommun har under 2020 påbörjat arbete med en detaljplan för att säkerställa Falkängen som besöksmål och kulturmiljö. Som en del i detta har länsmuseum på kommunens uppdrag tagit fram denna kulturhistoriska utredning som syftar till att tydliggöra miljöns värdebärande element. Detta dokument kan också fungera som ett underlag i framtida förvaltning. Arbetet har utförts av byggnadsantikvarie Robin Gullbrandsson under mars 2020.

Rapporten inleds med en kortfattad historik som följs av beskrivningar av miljö och byggnader samt specificering av vilka delar som har betydelse för de kulturhistoriska värdena. Avslutningsvis diskuteras generella förhållningssätt för att säkerställa skydd mot förvanskning.



Denna och motstående sida: fotografier av Falkängen, tagna av Anders Karlsson på 1930-talet, före renoveringen 1948. Husen söder om bruksgatan hade då ännu sina oputsade tegelfasader medan husen på nordsidan redan från början var spritputsade med slätputsade omfattningar. Fönster och dörrar var då målade i engelskt rött. Miljön var på den tiden betydligt lummigare. Västergötlands museums bildarkiv.

Historik

Tiden som arbetarbostäder

Platåberget Kinnekulle har med sina olika lagrade bergarter varit föremål för brytning och bearbetning av sandsten, kalksten och skiffer sedan medeltiden. Under 1700-talet antog brytning av kalk och skiffer närmast industriell omfattning och kom att präglade Kinnekulle ända fram till efterkrigstiden. Framväxten av cementindustrin i Hällekis i slutet av 1800-talet utgör den sista länken i denna utveckling. År 1873 övertogs Hönsäters alunbruk av kammarherre Carl Skjöldebrand som startade Hällekis Aktiebolag. År 1892 började bolaget med cementtillverkning och en stor fabrik byggdes vid hamnen i Hällekis (Sveriges femte cementfabrik i ordningen). Produktionen ökade stadigt under början av 1900-talet. År 1913 slogs Hällekis Aktiebolag samman med Skånska Cementaktiebolaget, det som blev Cements AB. Tidigt uppstod behov av ordnade arbetarbostäder som ersättning för torp och stugor.



År 1896 lät bolaget uppföra de två första av slutligen åtta bostadshus i Falkängen, på ömse sidor om bruksgatan. Byggmästare var G. Johansson från Skara. Möjligen gjorde han även ritningarna. Utkast till arbetarbostäder i Hällekis hade redan tidigare gjorts av brukets ingenjör John W. Lund. Troligen 1915 var det sista huset färdigt. Byggnaderna är uppförda av lokalt material. Murarna består av så kallat "palltegel" som var ett sätt att ta tillvara rödfyr, det vill säga alunskifferaskan från kalkbränningen. Pallteglet tillverkades av Hellekis Aktiebolag 1896–1912 och består av 80% rödfyr och 20% kalk som blandades med vatten och pressades till tegelstenar som fick lufttorka. Även kalksten till socklar, trappor och solbänkar bröts och högs lokalt. Bostadshusen svarar mot det sena 1800-talets tankar om hur arbetarbostäder skulle utformas. Husen i 1 ½ plan har fyra lägenheter med kök på bottenplanet och fyra små lägenheter med spisvrå på övervåningen, alla med egen ingång. Till bostäderna byggdes gårdslängor i trä för dass och förråd samt en murad bagarstuga.

De fyra husen söder om bruksgatan uppfördes med oputsade tegelfasader medan de i norr redan från början var spritputsade med slätputsade omfattningar, troligen ofärgade eller möjligen hållna i grått. Fönster och dörrar var målade i engelskt rött. År 1948 genomfördes en större modernisering av bostäderna. Vid detta tillfälle slätputsades tegelfasaderna på de södra husen och byggnadernas färgställning ändrades till den nuvarande. Putsfasaderna målades med kalkfärg i ljus ockragult respektive rött/rosa (möjligen användes rödfyr som pigment), fönster och dörrar blev brutet vita respektive grågröna. Vid detta tillfälle



Ytterligare ett par fotografier av Anders Karlsson, från 1934. Ur Kinnekulle hembygdsförenings samlingar.



Ett fotografi från ca 1948 när de södra husens fasader blev putsade. Ur Kinnekulle hembygdsförenings samlingar.

moderniserades köken och tvättställ sattes in i lägenheterna. Ledningar för vatten och avlopp hade ordnats i området 1945. Under 1960-talet skedde ytterligare moderniseringar i flera lägenheter med nya köksinredningar och ändring av skafferier under trapporna till toaletter.

Tiden som besöksmål

Ända fram till 1970-talet var efterfrågan på cement stigande till följd av efterkrigstidens stora bostadsbyggande, men började då mattas av. Som ett led i cementindustrins koncentrerings så lades fabriken i Hällekis ned 1978. Endast ett fåtal av lägenheterna var då bebodda och byggnaderna hade stora underhållsbehov. För en symbolisk summa fick Götene kommun 1976 överta Falkängen från Cementa AB med målsättningen att skapa en hantverksby och göra kulturmiljön tillgänglig för allmänheten. Miljön utpekades som kulturhistoriskt värdefull i inventeringen av kulturmiljöer i Götene kommun 1977 och i Eric Juhlin och Bengt Spades inventering av industrihistoriska miljöer 1978. Fråga om byggnadsminnesförklaring väcktes men ledde inte till något beslut. De sista hyresgästerna flyttade ut i början av 1980-talet.

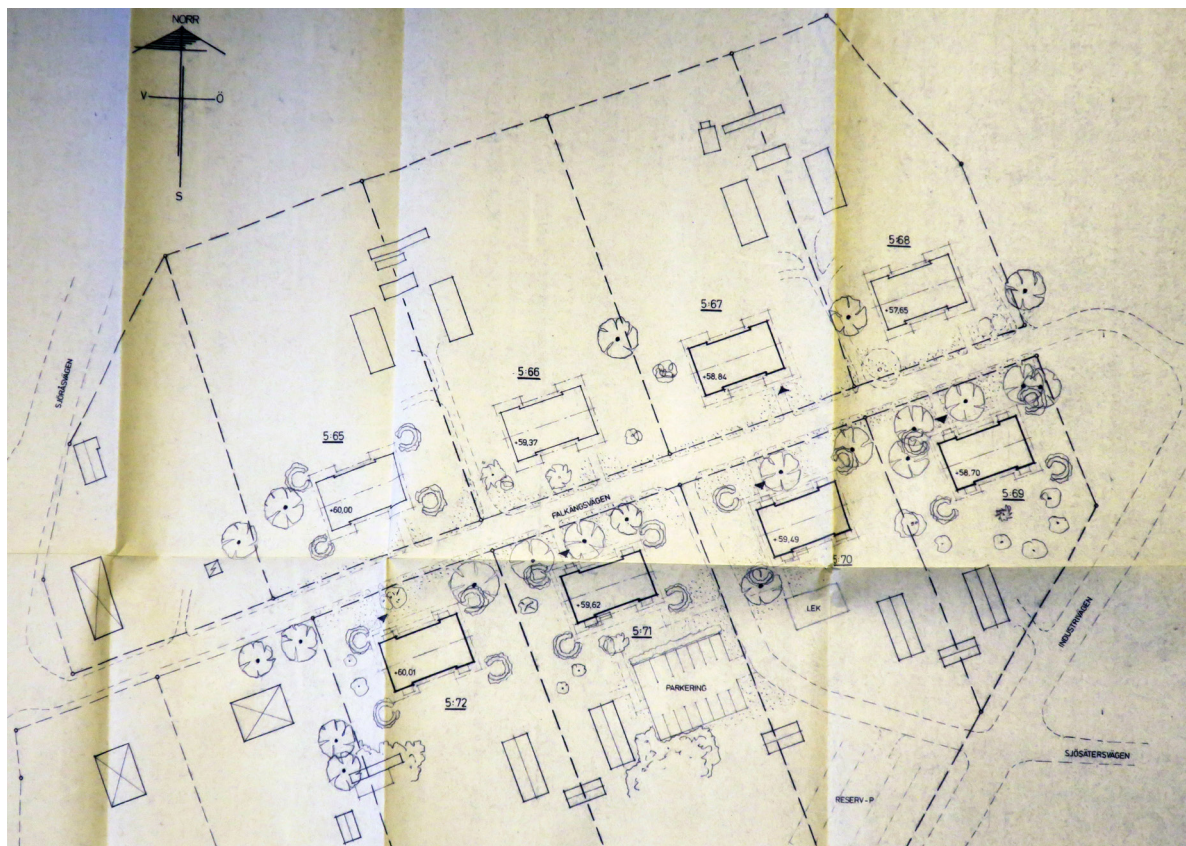
År 1982 påbörjades arbetet med att rusta upp Falkängen. Man avsåg att först sätta fem hus i stånd för Svenska slöjdare med hantverksateljéer, visningsrum, café och övernattningsmöjligheter. Detta skulle öppna upp miljön för allmänheten och utveckla den till ett viktigt besöksmål. Det blev under 1983 de fyra södra husen som renoverades tillika med gruppen av gårdslängor i sydost. Arbetet bedrevs till stor del som ett AMS-projekt under medverkan av antikvarie Eva Björkman från läns museet. För projektledning och ritningar svarade konsult Bo Frostemark och arkitekt Lennart Sundling.

Invändigt anpassades de södra husen (5:69–72) med verkstäder, utställningsrum och i ett fall matsal på bottenvåningen, på övervåningen elevrum och i ett fall samlingssal. I hög grad värnades de ursprungliga planlösningarna, men nya öppningar togs upp i skiljemurarna mellan lägenheterna och nya skiljeväggar sattes upp för inbyggnad av WC och dusch i flertalet kök. Golv togs upp och skadade bjälkar utbyttes, efter isolering återlades så långt möjligt de gamla golvbrädorna som lackades. Hänsyn togs också till ursprungliga foder, dörrar och fönster som bevarades, likaså sparades de gamla kakelugnar som fanns kvar. Invändiga snickerier målades med oljefärg. Av praktiska skäl kläddes flera av väggarna i verkstäder och utställningsrum med glasfiberväv som vitmålades. Utvändigt lagades puts med kalkbruk och avfärgades med kalkfärg bruten i samma kulörer som den befintliga från 1948. Dörrar och fönster bevarades och om målades med linoljefärg i befintlig färgställning från 1948. Bänkar vid entréer lagades eller nytillverkades i samma utförande. Samtliga åtta bostadshus fick ny taktäckning med tvåkupigt lertegel. Nya vindskivor och vattbrädor uppsattes. Vid behov byttes takfotsbrädor. Nya hängrännor och stuprör uppsattes i samma position som de gamla. Ventiler för nytillkomna våtutrymmen placerades på takfallen från bruksgatan. Samtliga skorstenar var i dåligt skick och murades upp på nytt med bibehållen profil.

De båda förrådslängorna i sydost fick ny funktion som smedja respektive verkstad varvid exteriört alla fönster och dörrar utbyttes mot nya. Taken fick nya täckningar med tvåkupigt lertegel.

År 1987 ordnade Läns museet på kommunens uppdrag en sedan 1948 orörd lägenhet i hus 65 till museal visningslägenhet för att levandegöra bostadsförhållandena för fabriksarbetarna genom sommarvisningar. Lägenheten möblerades med bohag skänkt av Elsa Vestberg (född 1901) som bodde på Falkängen till 1975 (hon bodde dock i en av de andra lägenheterna).

Åren 1994–1997 renoverades även de fyra norra husen under medverkan av läns museet genom byggnadsantikvarie Ulf Larsson. Husen användes delvis redan dessförinnan som hantverksateljéer, men hade endast varit föremål för sporadiska åtgärder. Syftet var här att behålla lägenheterna på bottenplan mot bruksgatan som verkstäder och hantverksbutiker medan övriga lägenheter med ett par undantag skulle bli övernattning för vandrarhem. De genomförda renoveringarna präglas av relativt små ingrepp och respekt för varje byggnads särdrag där även 1940- och 60-talens tidsskikt i viss mån sparats. Nytilskott som



Plan över Falkängen från 1982 av Bo Frostemark. Västergötlands museum.

skiljeväggar för badrum och WC har utförts som reversibla lösningar. Liksom i de södra husen har golven tagits upp, rötskador åtgärdats och bjälklagen isolerats (både golv och vind) varefter de gamla brädorna så långt möjligt återlagts och oljats. Inga ingrepp gjordes i befintliga planlösningar som i hög grad är den ursprungliga. Behandlingen av ytskikten höll en hög ambitionsnivå med linoljefärgsmålning på ursprungliga snickerier och limfärgsstrykning av pappspända tak med väggar målats med tempera. Till stor del är färgsättningarna grundade på framskrapade äldre färgskikt. Flera rum har tapetserats med nyproducerade historiska tapeter, i något fall har originaltapeter restaurerats. Övernattningsrummen kompletterades med nya pentry medan hantverkslägenheterna behöll befintliga köksinredningar. Utvändigt fick fasaderna ny kalkavfärgning i befintliga kulörer från 1948 och utvändiga snickerier ommålades med linoljefärg. Ett av husen försågs med HK-ramp på baksidan. För detaljerad redogörelse och dokumentation hänvisas till Ulf Larssons rapporter från Västergötlands museum (Byggnadshistoriska rapporter 1995:11, 2006:31 och 2006:32). Arbetena 1994–1996 erhöll i ett par omgångar kulturmiljöbidrag från Länsstyrelsen och bedrevs till del som AMS-projekt. Cementfabriken revs 1998–1999.

Miljö

Falkängens arbetarbostäder ligger på ömse sidor om bruksgatan, Falkängsvägen, som sträcker sig från sydväst mot hamnen i nordost inte långt från det gamla cementindustriområdet i norr, nuvarande Rockwool. Miljön är väl sammanhållen och avgränsas i norr av viss naturmark och i söder av banvallen. Ytan kring byggnaderna utgörs idag till stor del av klippta gräsmattor som åt norr och söder övergår i mer vildväxta lägre liggande ytor som möjligen kan ha använts för egna odlingar av de boende. De åtta bostadshusen



Tydliga samband: bostadshus respektive tillhörande förråds- och dasslängor.

(5:65–68 i norr och 5:69–72 i söder) är grupperade så att de linjerar med varandra. På visst avstånd bakom husen ligger en liten gårdsplan med två förrådslängor som flankerar en dasslänga. Det finns fyra sådana ekonomigårdar.

Väg- och gångnät

Falkängsvägen är idag asfalterad. Belysning i form av traditionella gjutjärnslyktstolpar är uppsatt i samband med 1980-talets renoveringsinsatser. Från vägen fram till lägenhetsdörrarna mot bruksgatan löper små gångar med natursingel. Dessa har ursprungligen omgärdat bostadshusen och även gått fram till baksidans ingångar, vilket ännu är intakt på 67, 69 och 72. Grusvägar leder även ned till förråds- och dasslängorna, vars gårdsplaner ursprungligen varit grusade. På den nordvästra gårdsplanen finns ännu en gårdspump i gjutjärn.

Vegetation

Längs bruksgatan växer en allé av björkar av något skiftande ålder. Björkar har av historiska fotografier att döma även ursprungligen kantat vägen, men de nuvarande träden torde i hög grad vara planterade under efterkrigstiden. I övrigt återstår av äldre träd enbart enstaka fruktträd. Enstaka prydnadsbuskar kan vara av hög ålder. Ett karaktärsskapande inslag som troligen är ursprungligt är de små bersåerna av syren respektive häckoxbär. De finns – med undantag för hus 66 – vid varje hörn av bostadshusen, vilket betydde att varje lägenhet/trappa haft sin egen berså. Små planteringar finns idag längs sockeln på framsidan av flera av husen. Tidigare har mängden planteringar varit betydligt mer omfattande än idag.



Karaktärsskapande inslag: gångar av natursingel och bersåer.

Kulturhistoriska värden i miljön

- Tydlig bruksgata mot vilken bebyggelsen vänder sig.
- Gångar till bostädernas ingångar och vägar till förrådslängor med beläggning av natursingel. Singelytan kan lämpligen utökas fram till baksidans ingångar, vilket tidigare var fallet, men idag bara finns vid ett fåtal av husen.
- Allé med björk har funnits längs bruksgatan sedan bebyggelsens tillkomst.
- De till lägenheterna hörande bersåerna är ett karaktärsskapande inslag och de sista resterna av troligen ursprunglig trädgårdsgestaltning i miljön.

Arbetsbostäder

Generella drag exteriörer

De åtta bostadshusen från 1896–1915 har samma utförande i 1 ½ plan med fyra lägenhetsingångar placerade i hörnen. Fönsterplaceringen är den samma i alla husen med ursprungliga solbänkar av lågerhuggen Kinnekullekalksten. Fönsterkarmar och -bågar av trä (både en- och tvåluft med och utan spröjsning) med hörnbeslag är från byggnadstiden och målade med linoljefärg i brutet vitt (011 enligt anvisning 1983). I hög grad har fönstren kvar blåsta originalglas. Dörrar med karmar och blad med förvandringspanel och överljus är bevarade från byggnadstiden och strukna i grågrön linoljefärg (459 enligt anvisning 1983). Kulören på fönster och dörrar stammar från 1948. Alla dörrar har vid renoveringarna på 1980- och 90-talen försetts med moderna lås och trycken. Ingångarna har trappor och vilplan av Kinnekullekalksten som med något undantag är ursprungliga. På vilplanet finns karaktäristiska träbänkar som är en del av den ursprungliga gestaltningen, dessa är målade med linoljefärg i samma brytning som dörrarna. Byggnaderna har sadeltak med mycket kraftiga takskägg som betyder mycket för utseendet. Över ingångarna skjuter takfallet ut extra långt och stöds av två ursprungliga konsoler med fasade kanter, målade med vit linoljefärg, också detta ett viktigt drag. Undersidan av takskäggen är klädd med bred, vitmålad pärlspont. De utskjutande sparrarna och åsarna har dekorativt profilerade ändar, även dessa är vitmålade. Den nya taktäckningen från 1983 utgörs likt dessförinnan av tvåkupigt rött lertegel. De vitmålade vindskivorna



Bostadshuset uppvisar många karaktärsskapande detaljer från byggnadstiden: utspringande skärmtak på konsoler över ingångarna med sina trappor av Kinnekullekalksten och sittbänkar, ursprungliga fönsterbågar och dörrar, pärlspont på takskägg.

och vattbrädorna är nya från 1983 liksom hängrännor och stuprör av fabrikslackad vit plåt, de senare placerade i innerhörnen vid ingångarna för att hålla ytterhörnen på husen fria. Skorstenarna är nymurade 1983 men med bibehållen äldre profil och moderna plåtbeslag. Alla ventiler för nya våtrum har placerats på det bakre takfallet för att ej synas från bruksgatan.

Generella drag interiörer

Med enstaka undantag har bostadshusen bevarat sina ursprungliga planlösningar. Dessa är enhetliga för alla husen. Bottenvåningen utgörs av fyra lägenheter om ett rum och kök som nås via en liten hall med trätrappa upp till en mindre lägenhet om ett rum som inbegriper en kokvrå. På sidovindarna finns ett förråd för varje lägenhet. I hög grad har lägenheterna kvar sina gamla brädgolv, men i en del fall under linoleummattor. Genomgående så är spegeldörrar och profilerade foder och lister (golv, tak, dörr och fönster) bevarade från byggnadstiden. Fönstren i rum och kök har lösa innanfönster som till del troligen kan vara från byggnadstiden eller renoveringen 1948. Med något undantag så är ytskikten från renoveringarna på 1980- och 90-talen, men i huvudsak utförda med traditionella färgtyper som linoljefärg, limfärg och tempera. Flera tak med pärlspont eller spännpapp är bevarade. Äldre eldstäder förekommer sporadiskt. Hallarna har i de flesta fall kvar ursprungliga väggfasta skåp, ofta med senare skivbeklädning på originalpärlspont. Överlag döljer sig pärlspont bakom de skivbeklädnader som förekommer i hallar och kök. Under trappan finns ett skafferi som i flertalet fall ordnats som toalett på 1960-talet. Lägenheterna på övervåningen skiljs från gamla kokvrån av ett stickbågigt valv. I bakre ändan finns en garderob som i de flesta fall ändrats till badrum på 1980 – eller 90-talet. Förråden har kvar ursprungliga pärlspontsbeklädda dörrar. Flera av taken i trapphallarnas övervåning har ny pärlspont.

Hus nr. 65

Exteriör

Likt övriga bostadshus norr om bruksgatan har detta spritputsade fasader (kalk- eller kalkcementbruk) med slätputsade omfattningar kring hörn, dörrar och fönster samt en utkragande sockel slätputsad med kalkcement. Mellan de båda planen har husen en slätputsad gesims med profil av kvartspärla och hålkål. Fasadputs och gesims är från byggnadstiden. Trappornas och vilplanens yttersidor är på alla husen också slätputsade med kalkcement.

Medan sockeln är utan avfärgning så har fasadputsen strukits med röd kalkfärg (senast 1994-95) i färgsättningen från 1948. Den röda färgen ströks i fem omgångar enligt följande recept: 20 kg Gotlandskalk, 160 liter vatten, 1 liter järnoxidrött, 1 liter oxidgult, 10 liter kalkgult. Hörn-, fönster och dörrumfattningar är strukna med vit kalkfärg.

Dörrar och fönster svarar mot vad som ovan beskrivits under generella drag. Sittbänkarna är troligen ursprungliga, men med nyare överluggare. Åt söder är trapporna kompletterade med nya omålade räcken av tryckimpregnerat virke, åt norr har de gråmålade stålrörsräcken som kan vara från 1948 eller senare.

Kulturarhistoriska värden exteriör

- Ursprunglig gestaltning: spritputs av kalkbruk med släta omfattningar, trappor och solbänkar av Kinnekullekalksten, dörrar, bänkar och fönster, takskägg med konsoler, sparrar och åsar.
- Murstommar av lokalt producerat palltegel, ett sätt att ta tillvara restprodukter från cementindustrin.
- Färgsättning från 1948 med röd kalkfärg på puts och vit/grå linoljefärg på snickerier.
- Taktäckning med rött lertegel.



Hus nr. 65 från sydväst.

Interiör

65:1

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad på tak och skafferi. Rummet används som hantverksateljé och har vävklädda väggar och bevarad kakelugn. Köket har kvar skåp från 1940-talet samt ursprunglig järnspis och kalkstenshäll (troligen från Gössäters stenhuggeri). Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar. Färgsättning utförd 1994-95 utifrån äldre färgskikt utförd med linoljefärg (fönsterbågar och -foder: NCS 2010-Y20R, dörrar: NCS 2010-Y10R, trösklar, trappor och handledare: NCS 3005-G80Y). I övrigt se generella drag för interiörer.

65:2

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad på tak och skafferi. Rummet används som hantverksateljé och har vävklädda väggar. Köket har kvar skåp från 1940-talet samt ursprunglig järnspis och kalkstenshäll (troligen från Gössäters stenhuggeri). Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar. Färgsättning utförd 1994-95 utifrån äldre färgskikt utförd med linoljefärg (fönsterbågar och -foder: NCS 2010-Y20R, dörrar: NCS 2010-Y10R, trösklar, trappor och handledare: NCS 3005-G80Y). I övrigt se generella drag för interiörer.

65:3

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad på tak och skafferi. Rummet används som sovsal och har bevarad kakelugn samt nyproducerad historisk tapet. Köket har gjorts om till pentry med ny skiljevägg för



Hall/trapphus med trappa, skafferi, pärlspont, spegeldörrar och foder från byggnadstiden.



Hus nr. 65 är det enda där det finns kök med järnspis och kalkstensbänk samt skåpsinredning från 1940-talet.



Hantverksateljé/butik i ett av rummen på bottenvåningen. Kakelugn, spegeldörrar, foder och pappspänt tak från byggnadstiden. På övervåningen används lägenheterna som rum för vandrarhemmet, även där är brädgolv, dörrar och lister från byggnadstiden.





Museilägenheten 65:4 är den mest autentiska av arbetarbostäderna på Falkängen.

badrum. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar. Färgsättning utförd 1994-95 utifrån äldre färgskikt utförd med linoljefärg (fönsterbågar och -foder: NCS 2010-Y20R, dörrar: NCS 2010-Y10R, trösklar, trappor och handledare: NCS 3005-G80Y). I övrigt se generella drag för interiörer.

65:4

Lägenheten är den enda på Falkängen som inte moderniserats efter 1948, därför iordningställdes den 1987 som visningslägenhet av läns museet med bohaget efter Elsa Vestberg som bodde på Falkängen från sin födelse 1901 till 1975. Bohaget ingår i Västergötlands museums samlingar. Mycket av ytskikten är bevarade från 1900-talets förra hälft medan köket tapetserats med en historisk tapet och rummet med nytryck efter historisk tapet. Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad på tak och skafferier. Köket har kvar skåp från 1940-talet samt ursprunglig järnspis och kalkstenshäll (troligen från Gössäters stenhuggeri). Lägenhet på övervåning har kvar tapeter från 1900-talets mitt, kamin från samma tid. Garderoben är den enda på Falkängen som ännu är kvar i denna typ av lägenhet. Vindsförråd kvar. Målningen i trappan med bröstningslist har tjänat som förlaga för trapphusen i 67 och 68 vid renoveringen. I övrigt se generella drag för interiörer.

Kulturhistoriska värden interiör

- Bevarad ursprunglig planlösning.
- Ursprungliga inredningsdetaljer som spontade brädgolv, pärlspontsbeklädnader, spegeldörrar, foder, eldstäder och pappspända tak.

- Befintliga ytskikt från renoveringen på 1990-talet har i hög grad utgått från historiska färgsättningar och utförts med traditionella färgtyper, tapeter utgör i hög grad nytryck efter historiska förlagor från 1900-talets första hälft.
- Lägenheterna i bottenvåningen 65:1, 2 och 4 är de enda i Falkängen som har kvar ursprunglig köksinredning med kalkstensbänk och järnspis.
- Lägenheten 65:4 är inredd som museilägenhet med autentiskt bohag från en arbetarfamilj på Falkängen. Lägenheten är den enda i Falkängen som kan uppvisa överlag orörda ytskikt från 1900-talets första hälft. Bohaget tillhör Västergötlands museums samlingar. Ett vidmakthållande av visningslägenheten har stor betydelse för att besökare skall kunna uppleva en autentisk miljö från tiden som arbetarbostäder.

Hus nr. 66

Exteriör

Likt övriga bostadshus norr om bruksgatan har detta spritputsade fasader (kalk- eller kalkcementbruk) med slätputsade omfattningar kring hörn, dörrar och fönster samt en utkragande sockel slätputsad med kalkcement. Mellan de båda planen har husen en slätputsad gesims med profil av kvartspärla och hålkäl. Fasadputs och gesims är från byggnadstiden. Trappornas och vilplanens yttersidor är på alla husen också slätputsade med kalkcement.

Medan sockeln är utan avfärgning så har fasadputsen strukits med ljust ockragul kalkfärg (senast 1994-95) i färgsättningen från 1948. Den gula färgen ströks i sju omgångar enligt följande recept: 20 kg Gotlandskalk, 100 liter vatten, 2 liter guldocker, 1,5 liter kalkgult. Hörn-, fönster och dörrumfattningar är strukna med vit kalkfärg.

Dörrar och fönster svarar mot vad som ovan beskrivits under generella drag. Sittbänkarna är troligen ursprungliga, med undantag för ena bänken till 66:1. Åt söder är trapporna kompletterade med nya omålade räcken av tryckimpregnerat virke, åt norr har de gråmalade stålrörsräcken som kan vara från 1948 eller senare. De fyra bersåerna är borttagna men bör i framtiden återskapas.

Kulturbistoriska värden exteriör

- Ursprunglig gestaltning: spritputs av kalkbruk med släta omfattningar, trappor och solbänkar av Kinnekullekalksten, dörrar, bänkar och fönster, takskägg med konsoler, sparrar och åsar.
- Murstommar av lokalt producerat palltegel, ett sätt att ta tillvara restprodukter från cementindustrin.
- Färgsättning från 1948 med ockragul kalkfärg på puts och vit/grå linoljefärg på snickerier.
- Taktäckning med rött lertegel.

Interiör

66:1

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad i tak. F.d. skafferiet är omgjort till toalett på 1960-talet med ny dörr. Rummet används som hantverksateljé och har vävklädda väggar, ursprunglig pärlspontspanel i tak. Köket har inredning från 1960-talet. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar. Färgsättning utförd 1994-95 utifrån äldre färgskikt utförd med linoljefärg (fönsterbågar och -foder: NCS 2010-Y20R, dörrar: NCS 2010-Y10R, trösklar, trappor och handledare: NCS 3005-G80Y). I övrigt se generella drag för interiörer.



Hus nr. 66 från norr.

66:2

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad i tak. F.d. skafferiet är omgjort till toalett på 1960-talet med ny dörr. Rummet används som hantverksateljé och har spontat brädgolv, vävklädda väggar, ursprunglig pärlspontspanel i tak. Köket har inredning från 1960-talet. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar. Färgsättning utförd 1994-95 utifrån äldre färgskikt utförd med linoljefärg (fönsterbågar och -foder: NCS 2010-Y20R, dörrar: NCS 2010-Y10R, trösklar, trappor och handledare: NCS 3005-G80Y). I övrigt se generella drag för interiörer.

66:3

Uthyrt som privatbostad och ej besökt.

66:4

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad i tak. F.d. skafferiet är omgjort till toalett på 1960-talet med ny dörr. Rummet används som sovsal och har på väggarna nyproducerad historisk tapet. Köket har gjorts om till pentry med ny skiljevägg för badrum. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar. Färgsättning utförd 1994-95 utifrån äldre färgskikt utförd med linoljefärg (fönsterbågar och -foder: NCS 2010-Y20R, dörrar: NCS 2010-Y10R, trösklar, trappor och handledare: NCS 3005-G80Y). I övrigt se generella drag för interiörer.

Kulturbeskrivning värden interiör

- Bevarad ursprunglig planlösning.
- Ursprungliga inredningsdetaljer som spontade brädgolv, pärlspontsbeklädnader, spegeldörrar, foder, eldstäder och pappspända tak.
- Befintliga ytskikt från renoveringen på 1990-talet har i hög grad utgått från historiska färgsättningar och utförts med traditionella färgtyper, tapeter utgör i hög grad nytryck efter historiska förlagor från 1900-talets första hälft.

Hus nr. 67*Exteriör*

Likt övriga bostadshus norr om bruksgatan har detta spritputsade fasader (kalk- eller kalkcementbruk) med slätputsade omfattningar kring hörn, dörrar och fönster samt en utkragande sockel slätputsad med kalkcement. Mellan de båda planen har husen en slätputsad gesims med profil av kvartspärla och hålkål. Fasadputs och gesims är från byggnadstiden. Trappornas och vilplanens yttersidor är på alla husen också slätputsade med kalkcement.

Medan sockeln är utan avfärgning så har fasadputsen strukits med ljust ockragul kalkfärg (senast 1996-97) i färgsättningen från 1948. Den gula färgen ströks i sju omgångar enligt följande recept: 20 kg Gotlandskalk, 100 liter vatten, 2 liter guldocker, 1,5 liter kalkgult. Hörn-, fönster och dörrumfattningar är strukna med vit kalkfärg.

Dörrar och fönster svarar mot vad som ovan beskrivits under generella drag. Sittbänkarna i norr är i original medan de i söder är nytillverkade i samma utförande. Trappan till 67:1 har en modern ledstång i regelvirke, 67:2 äldre stålroresstänger, likaså de norra trapporna. På nordsidan finns också två gjutna trappor ned till källarförråd med ursprungliga dörrar med slätpontspanel.

Kulturhistoriska värden exteriör

- Ursprunglig gestaltning: spritputs av kalkbruk med släta omfattningar, trappor och solbänkar av Kinnekullekalksten, dörrar, bänkar och fönster, taksägg med konsoler, sparrar och åsar.
- Murstommar av lokalt producerat palltegel, ett sätt att ta tillvara restprodukter från cementindustrin.
- Färgsättning från 1948 med ockragul kalkfärg på puts och vit/grå linolfärg på snickerier.
- Taktäckning med rött lertegel.

*Interiör**67:1*

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad i tak. F.d. skafferiet är omgjort till toalett på 1960-talet med ny dörr. Rummet används som hantverksateljé och har spontat brädgolv, vävklädda väggar, ursprunglig pärlspontspanel i tak. Köket har inredning från 1960-talet. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum, på väggarna Durotapet ur kollektionen "Gammalsvenska tapeter", dvs. nytryck efter historiska förlagor. Vindsförråd kvar. Färgsättning utförd 1996-97 utifrån äldre färgskikt utförd med linolfärg (trapphus målat med bröstningslinje i NCS 1020-Y20R, därunder NCS 2010-Y20R, därovan NCS 1020-Y20R, tak NCS 1005-Y20R, dörrar och foder samt lister NCS 2010-Y20R), pappspända tak är målade med bruten limfärg.

67:2

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad i tak. F.d. skafferiet är omgjort till toalett på 1960-talet med ny dörr. Rummet används som hantverksateljé och har spontat brädgolv, vävklädda väggar, pappspänt tak. Köket har inredning från 1960-talet. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum, på väggarna Durotapet ur kollektionen "Gammalsvenska tapeter", dvs. nytryck efter historiska förlagor. Vindsförråd kvar. Färgsättning utförd 1996-97 utifrån äldre färgskikt utförd med linolfärg (trapphus målat med bröstningslinje i NCS 1020-Y20R, därunder NCS 2010-Y20R, därovan NCS 1020-Y20R, tak NCS 1005-Y20R, dörrar och foder samt lister NCS 2010-Y20R), pappspända tak är målade med bruten limfärg.



Hus nr. 67 från sydväst.



Sovsal med nytryck av historisk tapet.

67:3

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad i tak. F.d. skafferiet är omgjort till toalett på 1960-talet med ny dörr. Rummet används som sovsal och har på väggarna Durotapet ur kollektionen "Gammalsvenska tapeter", dvs. nytryck efter historiska förlagor. Köket har gjorts om till pentry med ny skiljevägg för badrum. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum, på väggarna och nytryck efter historisk tapet. Vindsförråd kvar. Färgsättning utförd 1996-97 utifrån äldre färgskikt utförd med linoljefärg (trapphus må-



Hall med bevarad pärlspontsgarderob och rekonstruerad äldre färgsättning.

lat med bröstningslinje i NCS 1020-Y20R, därunder NCS 2010-Y20R, därovan NCS 1020-Y20R, tak NCS 1005-Y20R, dörrar och foder samt lister NCS 2010-Y20R), pappspända tak är målade med bruten limfärg.

67:4

Se 67:3

Kulturbistoriska värden interiör

- Bevarad ursprunglig planlösning.
- Ursprungliga inredningsdetaljer som spontade brädgolv, pärlspontsbeklädnader, spegeldörrar, foder, eldstäder och pappspända tak.
- Befintliga ytskikt från renoveringen på 1990-talet har i hög grad utgått från historiska färgsättningar och utförts med traditionella färgtyper, tapeter utgör i hög grad nytryck efter historiska förlagor från 1900-talets första hälft.

Hus nr. 68

Likt övriga bostadshus norr om bruksgatan har detta spritputsade fasader (kalk- eller kalkcementbruk) med slätputsade omfattningar kring hörn, dörrar och fönster samt en utkragande sockel slätputsad med kalkcement. Mellan de båda planen har husen en slätputsad gesims med profil av kvartspärla och hålkäl. Fasadputs och gesims är från byggnadstiden. Trappornas och vilplanens yttersidor är på alla husen också slätputsade med kalkcement.

Medan sockeln är utan avfärgning så har fasadputsen strukits med röd kalkfärg (senast 1996-97) i färgsättningen från 1948. Den röda färgen ströks i fem omgångar enligt följande recept: 20 kg Gotlandskalk, 160 liter vatten, 1 liter järnoxidrött, 1 liter oxidgult, 10 liter kalkgult. Hörn-, fönster och dörrumfattningar är strukna med vit kalkfärg.

Dörrar och fönster svarar mot vad som ovan beskrivits under generella drag. Sittbänkarna är troligen ursprungliga med undantag för 68:1 och ena bänken i 68:3. Sistnämnda trappa har försetts med en handikappramp av förzinkat stål. Trappan till 68:2 har ny gråmålad ledstång av trä, trapporna åt norr äldre stålrörsräcken. På nordsidan finns också två gjutna trappor ned till källarförråd med ursprungliga dörrar med slätspontpanel.

Kulturbistoriska värden exteriör

- Ursprunglig gestaltning: spritputs av kalkbruk med släta omfattningar, trappor och solbänkar av Kinnekullekalksten, dörrar, bänkar och fönster, takskägg med konsoler, sparrar och åsar.
- Murstommar av lokalt producerat palltegel, ett sätt att ta tillvara restprodukter från cementindustrin.
- Färgsättning från 1948 med röd kalkfärg på puts och vit/grå linoljefärg på snickerier.
- Taktäckning med rött lertegel.

Interiör

68:1

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad i tak. F.d. skafferiet är omgjort till toalett på 1960-talet men med äldre spegeldörr. Rummet används som hantverksateljé och har spontat brädgolv, vävklädda väggar, pappspänt tak. Köket har inredning från 1960-talet. Lägenhet på övervåning är sovsal med modernt pentry och i gamla garderoben badrum, på väggarna Durotapet ur kollektionen "Gammalsvenska tapeter",



Hus nr. 68 från väster.



1950-talstapet i ett av rummen på övervåningen.

dvs. nytryck efter historiska förlagor. Vindsförrådet är borttaget till förmån för ett större rum. Färgsättning utförd 1996-97 utifrån äldre färgskikt utförd med linoljefärg (trapphus målat med bröstningslinje i NCS 1020-Y20R, därunder NCS 2010-Y20R, därovan NCS 1020-Y20R, tak NCS 1005-Y20R, dörrar och foder samt lister NCS 2010-Y20R), pappspända tak är målade med bruten limfärg.

68:2

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad i tak. F.d. skafferiet är omgjort till toalett på 1960-talet men med äldre spegeldörr. Rummet används som hantverksateljé och har spontat brädgolv, vävklädda väggar, pappspänt tak. En ny öppning är gjord i väggen till rummet i 68:4. Köket har inredning från 1960-talet. Lägenhet på övervåning är sovsal med modernt pentry och i gamla garderoben badrum, på väggarna Durotapet ur kollektionen "Gammalsvenska tapeter", dvs. nytryck efter historiska förlagor. Vindsförrådet är borttaget till förmån för ett större rum. Färgsättning utförd 1996-97 utifrån äldre färgskikt utförd med linoljefärg (trapphus målat med bröstningslinje i NCS 1020-Y20R, därunder NCS 2010-Y20R, därovan NCS 1020-Y20R, tak NCS 1005-Y20R, dörrar och foder samt lister NCS 2010-Y20R), pappspända tak är målade med bruten limfärg.

68:3

Hall BV har ursprunglig pärlspontsbeklädnad i tak. F.d. skafferiet är omgjort till toalett på 1960-talet men med äldre spegeldörr. Rummet används som sovsal och har på väggarna Durotapet ur kollektionen "Gammalsvenska tapeter", dvs. nytryck efter historiska förlagor. Köket har gjorts om till pentry med ny skiljevägg för badrum. Lägenhet på övervåning är sovsal med modernt pentry och i gamla garderoben badrum, på väggarna sitter en autentisk 1950-talstapety som restaurerades 1996-97. Vindsförrådet är borttaget till förmån för ett större rum.

68:4

Se 68:2

Kulturhistoriska värden interiör

- Bevarad ursprunglig planlösning.
- Ursprungliga inredningsdetaljer som spontade brädgolv, pärlspontsbeklädnader, spegeldörrar, foder, eldstäder och pappspända tak.
- Befintliga ytskikt från renoveringen på 1990-talet har i hög grad utgått från historiska färgsättningar och utförts med traditionella färgtyper, tapeter utgör i hög grad nytryck efter historiska förlagor från 1900-talets första hälft.
- Övervåningens lägenhet i 68:3 har restaurerad tapet från 1950-talet.

Hus nr. 69

Exteriör

Likt övriga bostadshus söder om bruksgatan har detta slätputsade fasader (kalk- eller kalkcementbruk) och en ursprunglig sockelbeklädnad av lågerhuggen Kinnekullekalksten. Putsen som kom till 1948 är följsam med visst liv i ytan. Längs sockeln och på hörnen är utkragande omfattningar liksom längs takfötterna. En enkel gesims (två utkragande tegellister som putsats) markerar gräns mellan båda våningsplanen. Putskanterna kring dörrar och fönster har enkla dekorativa fasningar. Trapporna och vilplanen med sidostycken är i sin helhet av huggen Kinnekullekalksten och från byggnadstiden.



Hus nr. 69 från sydväst.

Fasadputsen är struken med röd kalkfärg (senast 1983, Helsingborgskalk) i färgsättningen från 1948. Den röda färgen svarar mot 22-3 i RAÄ:s kalkfärgslikare (Terra di Siena bränd), men i utlåtande från 2000 rekommenderar läns museet att vid framtida avfärgning välja 19-4 enligt samma likare som även innehåller lite guldockra. Hörn-, fönster och dörrumfattningar är strukna med vit kalkfärg.

Dörrar och fönster svarar mot vad som ovan beskrivits under generella drag. Alla ingångar utom 69:3 har ursprungliga sittbänkar. Alla trappor utom denna har försetts med dubbla ledstänger av gråmålat trä.

Kulturhistoriska värden exteriör

- Ursprunglig gestaltning: trappor och solbänkar av Kinnekullekalksten, dörrar, bänkar och fönster, taksäckg med konsoler, sparrar och åsar.
- Murstommar av lokalt producerat palltegel, ett sätt att ta tillvara restprodukter från cementindustrin.
- Följsam slätputs och färgsättning från 1948 med röd kalkfärg på puts och vit/grå linoljefärg på snickerier.
- Taktäckning med rött lertegel.



Öppningar är gjorda mellan alla rummen på bottenvåningen. Ett par kakelugnar, brädgolv, lister och prälspons är från byggnadstiden.

*Interiör**69:1*

Hall BV har ursprunglig pärlspont på skafferivägg och tak samt äldre skafferidörr. Allt är vitmålat med oljefärg. I trappan finns en målad bröstning. Rummet är hantverksateljé med spontat brädgolv, kakelugn, tak med pärlspont. Nya öppningar är gjorda till rummen i grannlägenheterna. Väggar är vävklädda och vitmålade. Köket är omgjort till sovrum 1983. Taket i övre trapphall är skivklätt. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar.

69:2

Hall BV har ursprunglig pärlspont på skafferivägg och tak samt äldre skafferidörr. Allt är vitmålat med oljefärg. I trappan finns en målad bröstning. Rummet är hantverksateljé med spontat brädgolv, kakelugn, tak med pärlspont. Nya öppningar är gjorda till rummen i grannlägenheterna. Väggar är vävklädda och vitmålade. Köket har inredning från 1960-talet. Taket i övre trapphall har ny pärlspont. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar.

69:3

Hall BV har ursprunglig pärlspont på skafferivägg och tak samt äldre skafferidörr. Allt är vitmålat med oljefärg. I trappan finns en målad bröstning. Rummet är hantverksateljé med spontat brädgolv, kakelugn, tak med omålad pärlspont. Nya öppningar är gjorda till rummen i grannlägenheterna. Väggar är vävklädda och vitmålade. Köket är omgjort till förråd 1983. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar.

69:4

Hall BV har ursprunglig pärlspont på skafferivägg och tak samt äldre skafferidörr. Allt är vitmålat med oljefärg. I trappan finns en målad bröstning. Rummet är hantverksateljé med spontat brädgolv, tak med pärlspont. Nya öppningar är gjorda till rummen i grannlägenheterna. Väggar är vävklädda och vitmålade. Köket är omgjort till toalett 1983. Lägenhet på övervåning är gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråd kvar.

Kultuhistoriska värden interiör

- Bevarad ursprunglig planlösning.
- Ursprungliga inredningsdetaljer som spontade brädgolv, pärlspontsbeklädnader, spegeldörrar, foder, eldstäder och pappspända tak.

Hus nr. 70*Exteriör*

Likt övriga bostadshus söder om bruksgatan har detta slätputsade fasader (kalk- eller kalkcementbruk) och en ursprunglig sockelbeklädnad av lågerhuggen Kinnekullekalksten. Putsen som kom till 1948 är följsam med visst liv i ytan. Längs sockeln och på hörnen är utkragande omfattningar liksom längs takfötterna. En enkel gesims (två utkragande tegellister som putsats) markerar gräns mellan båda våningsplanen. Putskanterna kring dörrar och fönster har enkla dekorativa fasningar. Trapporna och vilplanen med sidostycken är i sin helhet av huggen Kinnekullekalksten och från byggnadstiden.

Fasadputsen är struken med ljust ockragul kalkfärg (senast 1983, Helsingborgskalk) i färgsättningen från



Hus nr. 70 från sydost.

1948. Hörn-, fönster och dörrromfattningar är strukna med vit kalkfärg.

Dörrar och fönster svarar mot vad som ovan beskrivits under generella drag. Ingångarna i norr har nytillverkade bänkar och trappor med gråmålade träräcken. Ingången 70:2 har en nygjord kalkstenstrappa och vilplan. Ingången 70:3 är kompletterad med en träramp varvid en bänk är borttagen. Alla ingångar utom 69:3 har ursprungliga sittbänkar. Alla trappor utom denna har försetts med dubbla ledstänger av gråmålat trä.



Bottenplanet sammanslaget till samlingsrum.

Kulturbistoriska värden exteriör

- Ursprunglig gestaltning: trappor och solbänkar av Kinnekullekalksten, dörrar, bänkar och fönster, takskägg med konsoler, sparrar och åsar.
- Murstommar av lokalt producerat palltegel, ett sätt att ta tillvara restprodukter från cementindustrin.
- Följsam slätputs och färgsättning från 1948 med gul kalkfärg på puts och vit/grå linoljefärg på snickerier.
- Taktäckning med rött lertegel.

Interiör

Hallarna på BV har ursprunglig pärlspont på skafferivägg och tak samt äldre skafferidörr. Rummen i alla fyra lägenheterna är 1983 sammanslagna till en stor samlings/matsal genom stora öppningar i skiljevägarna. Golvet utgörs av spontade brädor. Väggarna är vävklädda och vitmålade. Taken har ursprunglig

pärbspont som vitmålasts med oljefärg. Spegeldörrar och lister är ursprungliga och målade med vit oljefärg. En kakelugn står ännu kvar. Inga av de gamla köken är kvar utan dessa är 1983 omgjorda till diskrum, förråd, kapprum och toaletter, varvid även en av de gamla köksdörrarna satts igen. På övervåningen är de fyra lägenheterna kvar som gästrum med modernt pentry och i gamla garderoben badrum. Vindsförråden är kvar.

Kulturhistoriska värden interiör

- Ursprungliga inredningsdetaljer som spontade brädgolv, pärbspontsbeklädnader, spegeldörrar, foder och eldstad.

Hus nr. 71

Exteriör

Likt övriga bostadshus söder om bruksgatan har detta slätputsade fasader (kalk- eller kalkcementbruk) och en ursprunglig sockelbeklädnad av lågerhuggen Kinnekullekalksten. Putsen som kom till 1948 är följsam med visst liv i ytan. Längs sockeln och på hörnen är utkragande omfattningar liksom längs takfötterna. En enkel gesims (två utkragande tegellister som putsats) markerar gräns mellan båda våningsplanen. Putskanterna kring dörrar och fönster har enkla dekorativa fasningar. Trapporna och vilplanen med sidostycken är i sin helhet av huggen Kinnekullekalksten och från byggnadstiden.

Fasadputsen är struken med ljust ockragul kalkfärg (senast 1983, Helsingborgskalk) i färgsättningen från 1948. Hörn-, fönster och dörromfattningar är strukna med vit kalkfärg.

Dörrar och fönster svarar mot vad som ovan beskrivits under generella drag. Dock har dörrarna åt norr och sydväst ett något avvikande utförande med fjällpanelen i speglar. Takskäggens pärbspontspanel är i sin helhet från 1983. Ingångarna i nordväst och sydost har nytillverkade bänkar, i övrigt torde de vara från byggnadstiden. Ingången i nordost har trappträcken av omålat modernt regelvirke. Ingången i sydväst har en träramp, varför en av bänkarna är borttagna.

Kulturhistoriska värden exteriör

- Ursprunglig gestaltning: trappor och solbänkar av Kinnekullekalksten, dörrar, bänkar och fönster, takskägg med konsoler, sparrar och åsar.
- Murstommar av lokalt producerat palltegel, ett sätt att ta tillvara restprodukter från cementindustrin.
- Följsam slätputs och färgsättning från 1948 med gul kalkfärg på puts och vit/grå linoljefärg på snickerier.
- Taktäckning med rött lertegel.

Interiör

Hallarna på BV till 71:1 och 71:4 har ursprunglig pärbspont på skafferivägg och tak samt äldre skafferidörr. I de övriga två hallarna är trappan igenbyggd/borttagen och utrymmet ändrat till förråd 1983. De fyra rummen till lägenheterna i bottenplanet utgör sedan 1983 café med nya öppningar i skiljeväggarna mellan rummen. Golven har spontade brädor. På väggarna sitter nytryck av historiska tapeter. Två kakelugnar är bevarade. Taken har ursprunglig pärbspont som är målade med vit oljefärg. Spegeldörrar och lister är från byggnadstiden och målade med vit oljefärg. Skiljeväggen mellan de gamla köken i 71:1 och 71:2 är riven 1983 och rummen sammanslagna till ett modernt kök. Köket i 71:3 är 1983 ändrat till toaletter och köket i 71:4 till hall/kapprum 1983.

Övervåningen är 1983 ändrad till konferenssal genom borttagning av skiljeväggarna mellan de fyra lä-



Hus nr. 71 från nordöst, anpassat till kafé och konferensverksamhet.

genheterna samt förråden. Två kakelugnar är bevarade. I väster är ett kontor inrett.

Kulturhistoriska värden interiör

- Ursprungliga inredningsdetaljer som spontade brädgolv, pärlspontsbeklädnader, spegeldörrar, foder och eldstäder.

Hus nr. 72

Exteriör

Likt övriga bostadshus söder om bruksgatan har detta slätputsade fasader (kalk- eller kalkcementbruk) och en ursprunglig sockelbeklädnad av lågerhuggen Kinnekullekalksten. Putsen som kom till 1948 är följsam med visst liv i ytan. Längs sockeln och på hörnen är utkragande omfattningar liksom längs takföterna. En enkel gesims (två utkragande tegellister som putsats) markerar gräns mellan båda våningsplanen. Putskanterna kring dörrar och fönster har enkla dekorativa fasningar. Trapporna och vilplanen med sidostycken är i sin helhet av huggen Kinnekullekalksten och från byggnadstiden.

Fasadputsen är struken med röd kalkfärg (senast 1983, Helsingborgskalk) i färgsättningen från 1948. Den röda färgen svarar mot 22-3 i RAÄ:s kalkfärgslikare (Terra di Siena bränd), men i utlåtande från 2000 rekommenderar läns museet att vid framtida avfärgning välja 19-4 enligt samma likare som även innehåller lite guldockra. Hörn-, fönster och dörrumfattningar är strukna med vit kalkfärg. Takfallet åt söder har två infällda moderna takfönster från 1983.

Dörrar och fönster svarar mot vad som ovan beskrivits under generella drag. Dock har dörrarna liksom





Hus nr. 72 från sydost.

på 71 ett något avvikande utförande med fjällpanelen i speglar. Här även med en profilering i nederkant på fjällpanelen. Bänkarna på södra sidan är troligen från 1983 medan de i norr torde vara från byggnadstiden. Trapporna åt norr har räcken av omålat modernt regelvirke.

Kulturhistoriska värden exteriör

- Ursprunglig gestaltning: trappor och solbänkar av Kinnekullekalksten, dörrar, bänkar och fönster, taks-kägg med konsoler, sparrar och åsar.
- Murstommar av lokalt producerat palltegel, ett sätt att ta tillvara restprodukter från cementindustrin.
- Följsam slätputs och färgsättning från 1948 med röd kalkfärg på puts och vit/grå linolfärg på snickerier.
- Taktäckning med rött lertegel.

Interiör

72:1

Hall BV har ursprunglig pärlspont på skafferivägg och tak samt äldre skafferidörr. Allt är vitmålat med oljefärg. I trappan finns en målad bröstning. Rummet är hantverksateljé med nytt spontat brädgolv, kakelugn, tak med pärlspont. Nya öppningar är gjorda till rummen i grannlägenheterna. Väggar är vävklädda. Köket har modern inredning från 1983.

72:2

Hall och kök är omgjorda till förråd 1983 och trappan därvid borttagen. Rummet är hantverksateljé med nytt spontat brädgolv, kakelugn, tak med pärlspont. Nya öppningar är gjorda till rummen i grannlägenheterna. Väggar är vävklädda.

72:3

Hallen är ändrad till förråd 1983 och trappan då borttagen. Rummet är hantverksateljé med kakelugn, tak med pärlspont. Nya öppningar är gjorda till rummen i grannlägenheterna. Väggar är vävklädda. En del dörrar är från 1983. Kök är ändrat till sovrum 1983.

72:4

Hall BV har ursprunglig pärlspont på skafferivägg och tak samt äldre skafferidörr. Allt är vitmålat med oljefärg. I trappan finns en målad bröstning. Rummet är hantverksateljé med kakelugn, tak med pärlspont. Nya öppningar är gjorda till rummen i grannlägenheterna. Väggar är vävklädda. En del dörrar är från 1983. Kök är ändrat till pentry med badrum bakom skiljevägg från 1983.

Övervåning

Hela övervåningen är ändrad till övernattingsvåning med flera rum, toaletter och kök genom rivning av gamla väggarna och uppsättande av nya 1983.

Kulturbasketiska värden interiör

- Ursprungliga inredningsdetaljer som spontade brädgolv, pärlspontsbeklädnader, spegeldörrar, foder och eldstäder.



Den sydvästra ekonomigården är den exteriört bäst bevarade, sedd från nordost.

Gårdslängor

Varje gårdsgrupp består av två större förrådslängor som flankerar en mindre dasslänga runt en ursprungligen grusad gårdsplan som haft en brunn med pump. Varje lägenhet har haft sitt eget med skiljeväggar avbalkade förråd i sidolängorna, inga av dessa förråd finns kvar, medan däremot en del av dassen är kvar om än delvis använda som sopsortering och förråd. Flera av byggnaderna har varit föremål för ändringar till olika ändamål sedan 1983 och troligen även tidigare. Enbart den sydvästra gruppen av längor har exteriört kvar sitt ursprungliga utseende. Byggnaderna står på gjutna cementsocklar och har stommar i stolpverk som utvändigt klätts med locklistpanel målad med Falu rödfärg. Fasaderna artikuleras av ligande spröjsade träfönster placerade i band, vilket förstärks av horisontella lister, allt detta målat med vit



Intakt dasslänga med karaktäristiska dörrar och takventiler.



oljafärg. Fönstren är i hög grad utbytta i samband med arbetena på 1980-talet. På långsidorna har dörrar och portar i hög grad bytts ut under 1900-talets andra hälft mot nya med stående träpanel, delvis i nya lägen. Alla dörrblad har dock målats med grå linoljafärg, vilket torde vara en färgsättning från byggnadstiden. Bara dasslängorna på södra sidan har kvar alla sina ursprungliga dass med karaktäristiska trägaloler i dörrarna och träventiler på taknocken. Förrådslängorna i sydväst är de enda som har kvar alla sina gamla dörrar i sina ursprungliga lägen. Byggnaderna har sadeltak med täckning av tvåkupigt lertegel från 1983 och senare, i något fall äldre cementpannor. Hängrännor och stuprör av modernt snitt av vitlackad plåt är uppsatta 1983.

Den nordvästra gårdgruppen har i östra förrådslängan ett geologiskt museum, den västra fungerar som förråd och garage, dasslängan kvar tre av de gamla dassen med sina karaktäristiska dörrar. I den nordöstra gårdgruppen är alla längorna anpassade till nya funktioner under sent 1900-tal med genomgående nya dörrar och portar. Den östra längan fungerar som vagnsmuseum med vagnar ur Väster-



Flertalet av långorna har moderniserats med nya dörrar och fönsterbågar.

götlands museums samlingar (varav tre från Hellekis bruk). Förrådslångorna i den sydöstra gården renoverades 1983 till verkstad och smedja med nya dörrar och fönsterbågar, i den ena har på senare tid även inrymts en badstuga varvid del av gården avskärmats med plank. Dasslängan är som nämnt helt bevarad. Den sydvästra gården har som nämnt de exteriört bäst bevarade långorna, den östra förrådslängan är invändigt anpassad till samlingslokal och har vid östsidan en dansbana.

Kulturarhistoriska värden längor

- Struktur och planform på gårdslångorna.
- Fasadbeklädnad av locklistpanel målad med röd slamfärg och horisontellt placerade fönster och lister målade med vit linoljefärg.
- Karaktärsprägnade gavelspetsfönster från byggnadstiden.
- Taktäckning av rött lertegel.
- De båda exteriört intakta dasslångorna på södra sidan med karaktäristiska dörrar och takventiler.
- De båda förrådslångorna i sydvästra gården är de enda som exteriört har kvar sin ursprungliga utformning med dörrar från byggnadstiden.

Bagarstugan

Den f.d. bagarstugan har en gjuten sockel och murade väggar (palltegel?). Fasaderna är slätputsade med kalk- eller kalkcement och avfärgade senast 1994 med kalkfärg i samma ockragula färg som fyra av arbetarbostäderna. Fönstren har ursprungliga solbänkar av lågerhuggen kalksten. Fönsterbågarna är dock utbytta mot nya, vitmålade träbågar på 1990-talet. Vid samma tid har rödmålade fönsterluckor monterats. Dörr på norra långsidan och garageportar på östra gaveln är från tiden som garage vid 1900-talets mitt med rödmålad panel. Byggnaden har ett sadeltak med profilerade ursprungliga sparrar och åsar, taket är täckt med tvåkupigt rött lertegel av samma typ som på övriga byggnader. Vindskivor och vattbrädor av sågat, vitmålat virke är liksom hänggrännor och stuprör från renoveringen på 1990-talet. Interiört har bagarstugan gjutet golv och putsade väggar.



Den gamla bagarstugan.

Kulturhistoriska värden bagarstuga

- Ursprunglig byggnadsvolym, fönsteröppningar med solbänkar av kalksten.
- Fasadbehandling med kalkfärg i överensstämmelse med bostadshusen.
- Sadeltak med lertegeltäckning.

Sammanfattning med antikvariska rekommendationer

Falkängens arbetarbostäder är en välkänd kulturmiljö av betydelse för förståelsen inte bara av samhället Hällekis utan även Kinnekulle som helhet. De åtta enhetligt utformade arbetarbostäderna ligger samlade på ömse sidor om en bruksgata med höga upplevelsevärden. Byggnaderna kom till mellan 1896 och 1915 för att hysa lägenheter åt arbetarna vid Hellekis AB, den ena av Skaraborgs två stora cementindustrier. Cementindustrins förutsättning var tillgången till kalksten och minnena efter industriepoken är en central del i förståelsen av platåbergslandskapets moderna historia. Arbetarbostäderna är därtill uppförda av ”palltegel”, tegel tillverkat vid Hellekis AB av restprodukten rödfyr från skiffereldningen och kalk. Till området hör ett antal mindre ekonomibyggnader som t.ex. bagarstuga, dass- och förrådslängor. Byggnadsmiljön berättar om en viktig epok i Västergötlands industrihistoria, direkt och mycket konkret knuten till platåbergens särdrag. Miljön berättar också om de sociala förhållandena vid tiden. Tillsammans med andra industrimiljöer kopplade till brytning och förädling av lagrade bergarter är Falkängen en viktig pusselbit i förståelsen och upplevelsen platåbergslandskapet.

Sedan Götene kommun övertog Falkängen från Cementa AB i samband med cementfabrikens nedläggning på 1970-talet så har miljön målmedvetet rustats upp som en levande kulturmiljö och besöksmål. Under 1980- och 90-talen har byggnaderna renoverats såväl ut- som invändigt för att fungera som hantverks-, kafé- och möteslokaler samt som vandrarhem. På så vis har alla byggnaderna kunnat få en publik funktion utan att förminska de kulturhistoriska värdena. De åtgärder som vidtagits har i hög grad skett med varsamhet och så långt möjligt med användande av traditionella material som kalk- och linoljefärger.

Exteriört har byggnaderna i hög grad kvar sin gestaltning från byggnadstiden och renoveringen 1948. Medan interiörerna i de södra bostadshusen bitvis ändrats ganska genomgripande med i några fall ändrad planlösning så har de norra bostadshusens lägenheter bevarat mer av sin tidigare karaktär genom varsam renovering. Genomgående finns med andra ord gott om kulturhistoriska värden även i interiörerna i form av planlösningar, dörrar, golv, paneler, foder och andra inredningsdetaljer. Den som museilägenhet inredda bostaden i hus 65 behöver beaktas särskilt, som den mest oförändrade av de gamla arbetarlägenheterna, vilken därmed har ett högt pedagogiskt värde. Gårdslängorna har bitvis genomgått betydligt större förändringar än bostadshusen, men utgör i sin gruppering och form en viktig del av helheten, här är värt att framhålla den sydvästra gruppen som den enda där längorna exteriört helt har kvar sin ursprungliga gestaltning. Även miljön mellan husen har sin betydelse med den sammanhållande björkkantade bruksgatan, de små singelgångarna och lägenheternas karaktärsskapande små bersåer.

I framtida förvaltning av Falkängen är det viktigt med en hög grad av varsamhet, vilket består i respekt för ursprunglig gestaltning och originalsubstans samt underhåll med traditionella material. Det är viktigt att Falkängen fortsatt kan vara en för allmänheten tillgänglig kulturmiljö i bruk.

Källor

Arkiv

Västergötlands museums arkiv

Litteratur

Götene kommun. Översiktlig kulturhistorisk inventering. Skaraborgs länsmuseum 1977.

Juhlin, Eric & Spade, Bengt. 1979. *Industriminnen i Götene kommun.*

Larsson, Ulf. 1995. *Falkängens arbetarbostäder. Byggnad 65 och 66. Dokumentation inför ombyggnad. Skaraborgs länsmuseum. Rapport 1995:11.*

Larsson, Ulf. 2006. *Falkängens arbetarbostäder. Renovering och ombyggnad. Etapp III, 1994-95. Västergötlands museum. Byggnadshistorisk rapport 2006:31.*

Larsson, Ulf. 2006. *Falkängens arbetarbostäder. Renovering och ombyggnad. Etapp IV, 1996-97. Västergötlands museum. Byggnadshistorisk rapport 2006:32.*

Administrativa uppgifter

Handlingar

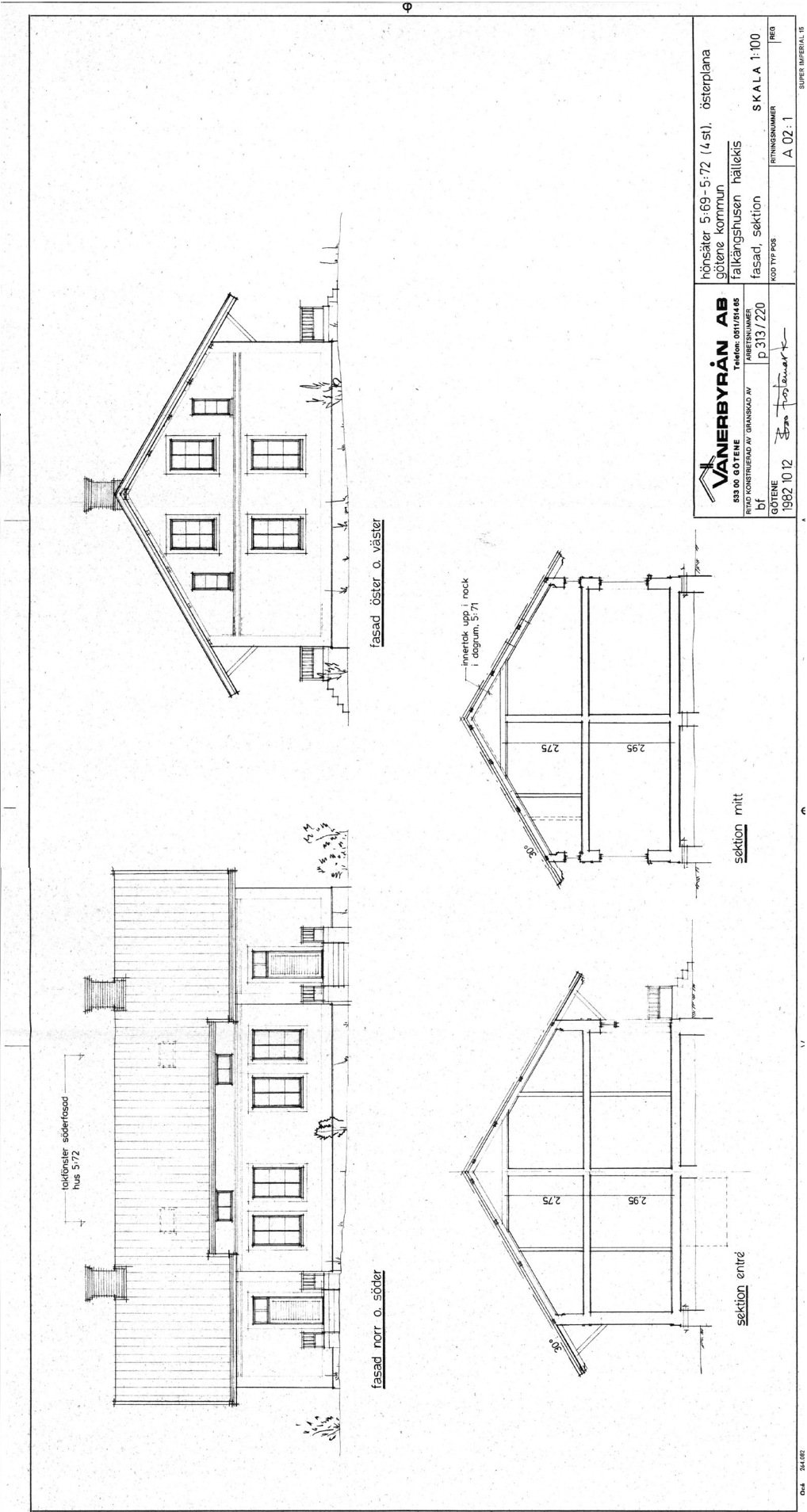
Västergötlands museums dnr: 3.5.2-2020-5

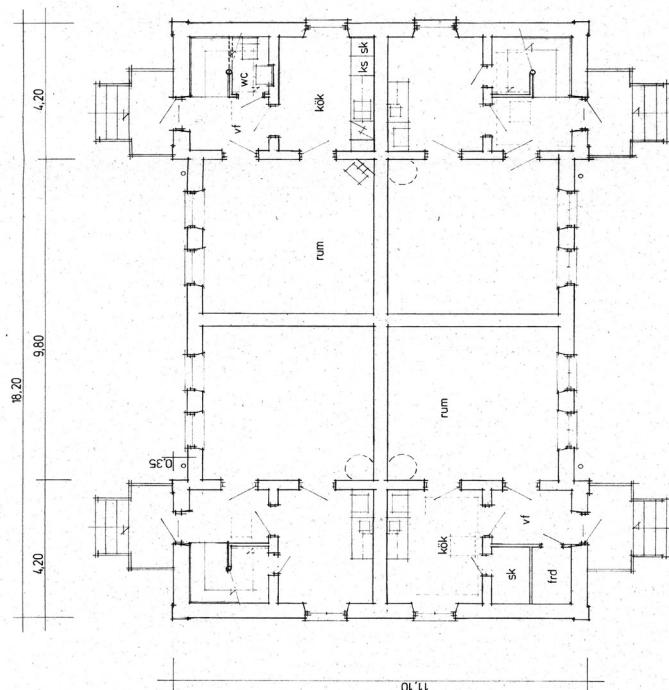
Beställare

Götene kommun

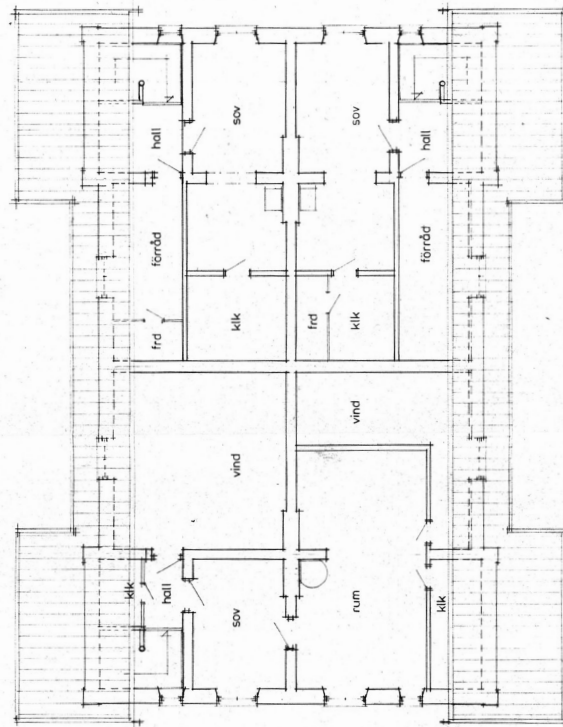
Dokumentationsmaterialet förvaras i Västergötlands museums arkiv.

Bilaga - Uppmätningsritningar
Bo Frostemark 1982





bottenplan

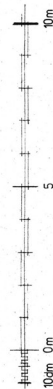


överplan

denna ritning visar principerna för bef. planlösningens alternativ. mindre variationer förekommer. för bottenplanerna gäller att hus 166-68 är senare renoverade med kök och wc. för överplanerna varierar rumsindelninge enl. endera visade alternativ. betr. våningstrappor saknas sådana på södersidan i hus 171 och 172.

uppmätning (princip)

VÄNERBYRÅN AB 533 00 GÖTENE RYD KONTORSGÅRD AV GRANSKAD AV GÖTENE 1962 10 12	hönsäter 5:65 - 5:72	österplan
	götene kommun	
Telefon: 0517/514 65 FÄRRESENKÄR p 313/220	falkärgshuset hälleklis	
	planer	SKALA 1:100
	KOD TYP P03	RITNINGSNUMMER
		A 00 : 1
		HEG



04 144.02

Den bevarade bruksgatan med arbetarbostäder från förra sekelskiftet på Falkängen i Hällekis är en värdefull pusselbit i förståelsen av Kinnekulles moderna historia med betydelsefull cementindustri. Med anledning av Götene kommuns arbete med ny detaljplan för området så har Västergötlands museum utarbetat denna rapport som förtydligar miljöns kulturhistoriska värden.



Byggnadsvårdsrapport 2020:3

